

РЕЦЕНЗІЇ

*Інна Демуз
(Переяслав-Хмельницький)*

КАФЕДРА ЯК ПОТУЖНИЙ ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ ОСЕРЕДОК

(Рецензія на монографію: Кафедра медико-біологічних дисциплін і валеології: історична ретроспектива і сучасність (до 30-річчя заснування ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»): монографія / за ред. Н.І. Коцур. – Корсунь-Шевченківський (Черкас. обл.), 2016. – 288 с.)

У 2016 р. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» святкував свій 30-літній ювілей. За три останні десятиліття структурних змін у стінах вишу тут окреслилися самобутні напрями наукових досліджень, сформувалися визнані наукові школи, внесок яких у розвиток сучасної української науки та розбудову освітньо-культурної сфери є незаперечним і вагомим. Одним зі структурних підрозділів навчального закладу, де сповна зреалізувалися названі потенції, є кафедра медико-біологічних дисциплін і валеології, книгу про яку тримаю в руках. Кафедра має свою, майже 30-літню, історію.

Колективна монографія під редакцією Н.І. Коцур загалом присвячена проблемі самоорганізації наукового співтовариства у стінах університету. Дослідження українського наукового руху в умовах тривалої дискусії навколо реформування науки в Україні має як історико-пізнавальний, так і практично-організаційний інтерес, висуваючи на перший план інституціональні аспекти науки. Актуальним у будь-якому випадку залишається аналіз корпоративних зусиль дослідників до самоорганізації, оцінка корпоративного духу, що панує в межах структурних підрозділів вишу, об'єднання в професійні групи, чому й присвячена книга.

Структура монографії відповідає основному авторському задуму – показу окремо взятого осередку освіти й науки у своєму становленні та еволюції, у всьому розмаїтті та багатоголоссі сучасного розвою національної освітньо-наукової традиції, відображення розвитку кафедри як цілісного процесу в сув'язі діяльності інших структурних підрозділів ВНЗ.

Відзначу, що у світлі сучасних методологічних підходів монографія являється чудовим зразком наукової рефлексії, тобто осмисленням власних дій, самопізнанням, самоаналізом. З допомогою такої рефлексії стає можливим визнання цінності різних культурних прошарків як передумови їхнього діалогу. Складовими елементами рефлексії є: історико-культурна реконструкція знання, що дозволяє представити ці знання в динаміці, постійній еволюції; активна участь у пошуках істини самого суб'єкта пізнання, його зацікавленість у цьому процесі; представлення змісту знання у вигляді проблем, де кожна з них виступає способом упорядкування та організації інформаційного поля науки і дає можливість представити зміст науки в пульсації її протилежних сторін. На мій погляд, процеси самопізнання не обійшли стороною й авторів даної монографії. Окрім того, необхідність такої саморефлексії диктується й популярним на сьогодні постмодерністським проектом та лінгвістичним поворотом у сучасній історичній науці.

Оптимальною видається й авторська модель аналізу – поєднання опису подій у конкретно-історичній площині з біоісторіографічним принципом, котрий надасть можливість іншим дослідникам проводити багатовимірне вивчення біографії університетських викладачів і вчених. Модель біоісторіографічного аналізу особливо корисна в дидактичних цілях. У книзі «біографічний поворот» у гуманітаристиці чітко проявляється зростання інтересу до індивідуально-особистісного виміру соціального буття, – освітні й наукові здобутки кафедри медико-біологічних дисциплін і валеології показано саме через персонологічний вимір.

Ще одна дослідницька лінія у монографії пов'язана, на мій погляд, з регіональним аспектом історичних досліджень. Розвиток науки в регіонах виступає в якості складової єдиного процесу пізнання, єдиного історіографічного потоку, «регіональний вимір» якого являється певним цільним явищем, оскільки універсалізм, трансформуючись на «місцевому ґрунті», створює свій неповторний образ, у даному випадку, – образ науки. Крім того, авторами застосовано й структурно-системний метод, який дав змогу розглядати об'єкт зі всіма його основними рисами як єдине ціле. Основою застосування такого підходу є думка про те, що певне співтовариство

дослідників і творення науки в конкретних колективах не складається з окремих та ізольованих явищ і процесів, а становить собою сукупність взаємопов'язаних і взаємодоповнених об'єктів.

Монографія являється багатою по змісту та кількарівневою у структурному плані. Вона насичена багатим фактажем. Так, авторами детально висвітлено процес започаткування та історію розвитку кафедри на тлі освітньо-наукових і структурних трансформацій університету. Кафедра представлена потужним осередком, який протягом майже 30 років проводить навчальну, методичну, наукову та науково-організаційну роботу з медичних і біологічних навчальних дисциплін.

Значна увага приділена першим рокам розвитку кафедри; окремих розділ присвячений персоналіям завідувачів кафедри, які протягом багатьох років кристалізували концепцію розвитку структурного підрозділу вишу (В.В. Купцов, Б.О. Чернов, Т.Г. Кебкало, Н.І. Коцур). У третьому розділі монографії вміщена детальна інформація про професорсько-викладацький склад кафедри, починаючи від 1987 р. і закінчуючи сьогоднішнім: В.В. Куйбіда, В.М. Джуран, А.П. Розсоха, С.Б. Палієнко, Р.К. Лоха, Р.І. Бондаренко, Л.В. Шаповал, М.Т. Данилко, Л.С. Гармаш, Л.П. Товкун, Н.І. Годун, Ю.О. Грінєнко, О.А. Палієнко, С.І. Горденко, О.М. Миздренко, Ю.Л. Козубенко, К.С. Варивода, Т.Ю. Єрічева, Н.А. Харченко, М.А. Буц.

Значну частину монографії займають саме персоніологічні портрети викладачів та співробітників кафедри, які дають змогу вималювати картину особистого внеску кожного в еволюцію структурного підрозділу. Такі портрети охоплюють власне біографічну довідку, творчий та науковий шлях, здобутки в царині викладацької, громадської діяльності, участь у науково-дослідних проектах, публікації тощо. «Портрети» викладачів і науковців мають самобутнє композиційне рішення, характеризуються текстуальною специфікою. Біографічна канва розглядається в контексті життя кафедри й університету в цілому.

Солідно виглядають надбання членів кафедри у сфері наукової роботи, чому присвячені наступні розділи монографії. На сторінках книги представлені усі види наукової роботи, до яких долучаються науково-педагогічні працівники: керівництво науковими дослідженнями студентів та аспірантів; консультативна допомога учням – членам МАН у підготовці наукових робіт; видання навчально-методичної літератури; публікації статей у фахових, закордонних виданнях і виданнях, що входять до наукометричних баз даних; залучення до виконання ініціативних науково-дослідних тематик та держбюджетних тем; виступи на науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах тощо.

П'ятий розділ монографії присвячений діяльності наукової школи професора Н.І. Коцур «Соціальні аспекти розвитку вітчизняної науки і техніки в другій половині XIX-XX століття». У тексті не лише окреслено завдання наукової школи, її основні принципи діяльності, а й визначено, що не менш важливо, внесок у розробку проблеми не лише керівника, лідера школи, а й учнів Н.І. Коцур – Л.П. Товкун, О.М. Миздренко, Н.І. Годун, С.І. Вітковського, С.М. Бондарчука, Н.І. Самойленко, О.М. Водяного та ін. Як засвідчують результати, наукова школа уособлює яскравий приклад колективної форми творчості під безпосереднім ідейним і практичним керівництвом визнаного ученого й учителя, професора Н.І. Коцур, яка живить цей колектив науковими ідеями й визначає зміст і методи наукових досліджень. Високі результати й вагомні здобутки школи підкріплюються, без сумніву, відповідним морально-психологічним кліматом довіри, взаємодії, толерантності; спільністю основного кола завдань, розв'язуваних школою, для всіх її представників; спільністю ідеології (принципів, методологічних позицій і методичних прийомів, спільно вироблених і зреалізованих); навчанням молодих учених науковій творчості через безпосередній і тривалий науковий контакт із керівником школи та її провідними фахівцями; впровадженні результатів науково-дослідних робіт у навчальний процес, залученням на цій основі до наукового пошуку молоді ще на студентській лаві. Здобутки наукової школи Н.І. Коцур поціновані, що є найважливіше, науково-освітньою громадськістю не лише в Україні, а й за кордоном.

В окремому розділі монографії висвітлено досить плідну й насичену діяльність лабораторії діагностики здоров'я та профілактики захворювань, результати дослідів якої мають широке практичне застосування і втілюються у роботі дошкільних та шкільних навчальних закладів міста і району.

Важливою складовою будь-якої кафедри й університету в цілому на сучасному етапі є міжнародна співпраця, до якої кафедра медико-біологічних дисциплін і валеології активно долучена. На сторінках видання значну увагу приділено й науково-організаційній роботі членів

кафедри: це й участь в атестації кадрів вищої кваліфікації, видавничо-редакційній роботі, у роботі громадських академій та міжнародних громадських об'єднань науковців, організація ряду науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, укладання угод про співробітництво з навчальними, науково-дослідними закладами й установами. Авторами охарактеризовано найбільш ефективні наукові розробки кафедри: «Гігієнічні основи охорони та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку» (2010 р.), «Профілактичні технології збереження і зміцнення здоров'я учнівської і студентської молоді» (2012 р.), «Здоров'язбережувальні технології в системі неперервної освіти» (2014 р.), «Організація безпечного та здоров'язбережувального середовища дошкільного навчального закладу» (2015 р.) тощо.

Така структура книги лише підкреслює оригінальність композиційного рішення, органічність різних аспектів розгляду головної стрижневої лінії – інституціонального процесу формування кадрів та нарощення наукового потенціалу кафедри – у контексті регіональної специфіки.

Дозволю ще кілька, на перший погляд, дещо відсторонених зауваг і власних міркувань. Автори монографії поставили перед собою завдання реконструкції сучасного їм науково-інтелектуального середовища, в якому вони працюють. На мою думку, в роботі була зреалізована, окрім іншого, й мережева модель комунікації для відображення зв'язків, у першу чергу корпоративних та ділових. У цілому ж, за поданням відомого історіографа сучасності І. Колесник, мережева модель науки означає інтеграцію розрізнених елементів (ідей, теорій, біографій, наукових інституцій, академічних шкіл, наукових співтовариств, професійної ідентичності, творчої лабораторії вченого тощо) в «безшовну» мережу взаємопов'язаних елементів, між якими постійно циркулює інформація [1, с. 56, 78]. Інноваційність мережевої моделі історичної науки полягає у синтезі соціологічного, антропологічного та мікроісторичного підходів, що утворює міждисциплінарно-мережевий простір науки. Мережевий аналіз актуалізує антропологічну складову історіографії, у центрі уваги якої опиняється не «безлюдна», деперсоніфікована історія ідей або наукових інституцій, а суб'єкт (актор) процесу пізнання, носій ідей і організатор науки, який постає у науковому повсякденні. Так, концепт «інтелектуальне співтовариство», з позиції І. Колесник, означає динамічну й гнучку мережеву структуру комунікаційних та інформаційних практик інтелектуалів [1, с. 58, 59].

Спектр мережевих комунікацій у монографії представлений і міжнародною співпрацею членів кафедри, і співпрацею з вітчизняними науковими та навчальними установами, й контактами з громадськими організаціями, й міжособистісними внутрішньо-корпоративними комунікаціями.

Рецензована монографія – це приклад мікроісторичного аналізу діяльності науково-інтелектуального середовища. Загальновідомо, що історичне дослідження, здійснене в ракурсі «мікроісторії», як правило, сприяє розв'язанню важливих проблем «історії повсякденності», «інтелектуальної історії», «олюднює» історичний процес. Авторам, як на мене, сповна вдалося реалізувати методологічні можливості концепту «інтелектуальне співтовариство», чітко окреслити статусну ідентичність викладача (дослідника, науковця), охарактеризувати університетську та професорсько-викладацьку культуру. Перевагою монографії є звернення авторів до пошуків самоідентифікації вчених – істориків науки, детермінацією біоісторіографічних досліджень в українському науковому полі. Книзі притаманний розвиток тенденції до антропологізації історико-наукового пізнання, коли в центрі будь-яких наукових звершень стоїть, у першу чергу, людина, індивід. У рамках сучасного антропологічного підходу проблема наукових центрів в історії науки (професійних співтовариств, наукових комунікацій, колективів дослідників) висувається на перший план, що передбачає, власне, реконструкцію внутрішньонаукових комунікацій. Міжособові комунікації є найбільш істинною частиною рефлексивного пласта науки. Такий проблемний акцент дав змогу відтворити на сторінках монографії інтелектуальний простір як певну «мережу спілкування» фахівців певної галузі науки.

І, насамкінець, монографія завершується поліграфічно-якісними та цікавими фотосвітлинами з повсякденного життя кафедри, а також презентацією творчих захоплень її членів. Книга цікава саме узагальненням значного фактичного матеріалу з історії кафедри як важливої та невід'ємної складової частини університетського життя і академічної культури, результатами дослідницьких пошуків; притягує книга й добре обдуману формою і сучасною культурою видання: форматом, оригінальним макетом, ілюстраціями.

Монографія «Кафедра медико-біологічних дисциплін і валеології: історична ретроспектива і сучасність (до 30-річчя заснування ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»)» за редакцією Н.І. Коцур буде цікава, перш за все, науковцям, які вивчають процеси інституалізації у сфері науки, вищої освіти, історикам науки, які займаються дослідженнями в галузі медицини, валеології, а також аспірантам, студентам, широкій громадськості, небайдужій до розвитку історії науки й техніки в Україні. Українська наука поповнилася прекрасною й фаховою книгою.

В подальшому бажано видрукувати подібні монографії про кожен кафедру чи факультет університету, що б систематизувало й популяризувало досвід локальних наукових співтовариств однієї галузі знань, окремої професійної групи чи корпорації науковців.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Колесник І. Мережева модель науки (новий проект української історіографії?) / Ірина Колесник // Ейдос: Альманах теорії та історії історичної науки. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – Вип. 4. – С. 54-88.